

GUZ (128) *sb m*

guz (128), [gąz].

sg N guz (10). ◇ *G* guzu (7), guza (1) *SarnStat*. ◇ *A* guz (20). ◇ *I* guz(e)m (1). ◇ *V* guzie (1). ◇ *pl N* guzy (31). ◇ *G* guzów (18); -ów (4), -(o)w (14). ◇ *D* guzóm (2). ◇ *A* guzy (30). ◇ *N a*. *A* guzy (1). ◇ *I* guzy (2) *RejJóz*, *BielKron*, [guzmi]. ◇ *L* guzi(e)ch (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Wypukłe stwardnienie na ciele będące objawem różnych procesów chorobowych lub wynikłe z zewnętrznego obrażenia; tumor BartBydg, Cn; struma BartBydg; antiades, glandula, nodus plagarum, offa, steatoma, tuber Cn (122)*: Struma, vitium gutturis, tumor vel morbus sub gutture [...] aut tumor in pectore, strues humorum aut gibbositas, gusz, ex ictu aut percussione excrescens *BartBydg* 151b; Íthego będziez miał lekarstwo ktore opuchliny y thwardości iako są guzy: Ípądza. *FalZioł* I 61a, ‡2d, *3a, *4e, I 94c, 105b (9); Ale zá proste zekrwáwienie/ ktore żadney włomności nie niesye/ zá sine rány/ zá guz/ gdy mieýłtce od vderzenia Ípuchnie [...] Tu Ítronie obráżoney płáci Ízelągów trzydziełci *GroicPorz* k3v; Bo ácz co íe nie godzi to tám [*do klasztoru*] czálem pcháią/ Co álbo garb ná Ízyi/ álbo guzy máią. *RejWiz* 39, 30v; Też ná Dnę y ná golenne guzy/ bárzo dobre lékárwíto [!] *SienLek* 123v; Guz ná cíele rozgania. *SienLek* 129 *marg*; Ale gdy chcez áby íye guz zebrał y wyciekł/ bedłki ktore ná bżowym drzewie roftą/ ze śmietaną rozwierć/ á ná guz przyłóž. *SienLek* 129; gdy guzy krwią nábiežą/ thákiéž íe żelázem Ípal *SienLek* 182v, 15v, 129 [6 r.], 129v [2 r.], 182v [3 r.], 184 [2 r.] (22); Bo íako choremu od zdrowych pothraw brzuch íe nádmie/ álbo íe to w guzy obroci *RejZwierc* 98, 231v; bo guzy zmiękczywłzy/ látwie zrópic może *Oczko* 17v; ówém íe podziwuy/ co wóle wgárdlech/ íako gáydy nołżą/ że tę wodę pijąc/ guzów ták Ízpetnych/ kftált człowieczy pfiuących/ częłto pozbywáią *Oczko* 23, 15v [2 r.], 25v; *SkarŻyw* [236]; *WerGośc* 228; *WujNT* 599 *marg*: [Tuber tumor rotundus in quocunkue corpore. Gąz. peil *Cervus* F8.]

W połączeniach szeregowych (11): *FalZioł* I 19b; Stąd roftą párchy/ wrzody guzy rozmáite *RejWiz* 118; Y o guziech/ o lífzáioch/ y o białych bliznach. *BibRadz Lev* 14/56, *Lev* 13/2; Bo chocia y iuz nie fráncuzy/ nie guzy/ nie wrzody/ nie pleury/ nie koliki/ tedy przedłię thępość/ gnułność/ nıkczemność/ á wżytkim omierzenie/ to nas pewnie nie minie *RejZwierc* 14; rzecz tłufta/ á kroftóm/ świérzbóm/ párchóm/ guzóm/ y ínfzém zwiérzchownym rzeczam bárzo pożyteczná: rópa támci ludzie zowią *Oczko* 17v, 17, 18v, 23, 28v, [40].

W charakterystycznych połączeniach: guz miękceje, nabiegnie (2), rozejdzie się, spieczę się, wyciekł (2), zebrał się (2); guz niszczyć, otworzyć (3), (po)mazać (2), przepalić, rozpądząć (3), (z)miękczyć (odmiękczać) (4); na guz przyłóżyć (7); guz golenny, koński, skamieniały, szpetny, twardy; guz na ciele (2), na krczycy, na łysinie, na szyi; twardość guzow (2).

Fraza: »na łbie, na głowie (rosta) guzy« (4 : 1): Nie będąc iuz ná głowie roftý ony guzy/ Albo tákiéž ná czele íák perły fráncuzy. *RejWiz* 58, 15; Bo pátrż pochwili álic mu leią Íyropy w gárdłto/ [...] álic ná łbie rogi guzy íako v kozłá *RejZwierc* 61 v [*idem WerGośc* 235], 236; *WerGośc* 235.

Zestawienia: [»martwy guz«: O woloach ná gárdle/ y indzie ktore martwymi guzmi álbo kóftkami zową. *SienHerb* 519a (*Linde*).

»świni guz«: Kwiecie Zanowcowé gdy kto będzie pić z miodem różanym/ rozbiia y oddala fzkrofuły/ to iest bolączki pod gárdłem/ zową świni guzy/ bo świni tym wrzodem częšto niemogą. *UrządowHerb* 155 (*Linde*).]

Szeregi: »guz albo (a) bolączka« [*szyk 1 : 1*] (2): o czym naukę małz/ thám gđziem o bolączkach á guziech piłał *SienLek* 186, 184.

»guzy a franca« (1): Bo iednego guzy á bliška frącza fráuie/ drugiego też długi á cyrography *RejZwierc* 165.

»guzy albo francuzy« (2): *RejWiz* 58; Ale iefcze będzie żałofnieyfa [*śmierć*]/ gdy z guzow albo s frącuzow/ albo z dziwnych wrzodow nań nieobácznie przypádnie. *RejZwierc* 167. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»guzy a (albo) gruzły« (2): Guzy albo gruzły niŹczyć *SienLek* S2v, 128v.

»guz albo opuchlina« (2): Gdy iákiżkolwiek guz albo opuchlinę otworzyć nagle chceŹ: nátlucz złotych chrząŹczow/ z ládłem stárym *SienLek* 183v, 183v.

»twardość i (albo) guzy« [*szyk 2 : 1*] (3): *FalZioł* I 39a, 143a; A iefliby to błoto [...] guzów/ albo twardości tákich nie mięczyło/ máściámi iem pómagamy *Oczko* 17.

»guzy albo wole« (1): które to guzy albo wóle/ iáko fá do vléczenia trudné/ wzyŹcy wiedzą *Oczko* 23.

»guzy albo wrzody« (1): Abowiem złemu dobrodzieyŹtwo vczynić/ iákoby [...] záchorzálemu żoładkowi zdrowe á chędogie iedło podác/ ktore potym y brzuch nádmie albo fie w iákie guzy albo wrzody obroci. *RejZwierc* 98. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r., przy innym szeregu 1 r.*].

»guzy albo zołzy« (1): ma odeŹpodź koniowi mácąc miedzy zuchwámi áŹ ku gárdłu/ á iefli mu guzy albo zołzy thám wymácałz/ nieráďęć go kupić *SienLek* 186.

W przen (2) : tedy tego poboźnie/ pomiernie á poćiwie nigdy nie vzywie/ iedno fie nádmie iáko choremu brzuch w oney ízárey pyŹze Źwoiey/ á guzow ná nim nároŹcie onych rozmaítých wŹzetecznych wymyŹłow iego. *RejZwierc* 98.

Szereg: »ani pryszcze, ani guzy« (1): Ale iż ná miłey duŹzycy áni pryŹczow áni guzow nie znác/ więc też nie dbamy ábychmy iá leczyli. *RejZwierc* 133.

Przen: *Wszelka szkoda odniesiona na ciele; bicie; bójka; niebezpieczeństwo, sytuacja groźca obrażeniem cielesnym; verber Modrz, Cn; plaga Modrz; lis JanStat; malum Cn (45)* : Bo wieŹŹwownego pysku Bywaią więcz guzy w žysku. *RejFóz* C6, C7; A czáfem też odnieŹie częšto ná łbie guzy *RejWiz* 74v, 97v, 163v, 166; Bo iáko kto zdrow ma być/ vŹtáwicźnie leiác/ Albo potym bez guzu/ pijáno ízáleiác. *RejZwierc* 132v; A gdy ie chłopi ofkoczyli w iednym domu do tłukli im kijem w okniech. Wroćili fie z guzy do domow *BielKron* 420v; *Prot* A3v, D2; Znác będzie obiawienie twoie od ktorego ie bogá miewałz po guziech twoich *RejAp* 11; chyba vciekác á przed guzem vŹkákowác *RejZwierc* 164; Ná warchole guz y włofy nie ípełná *RejZwierc* 227v, 28v, 134, 221v, [233]; Tá walká czyŹcie może być bez guzow. *KochSz* A2; ále ich zelżywoŹci ízpetne á guzy ízkárade kijowe od chłopŹtwá potkáły *WerGoŹc* 221; Nietrzebáćby po guzy ieďđzić ná Podole. *WyprPl* B3; *KlonFlis* F4v.

W połączeniach szeregowych (10): Acz niemało wŹfedy íkuŹę. Nedze/ guzow/ ran y byady *RejKup* d8v; Zołnierz wieŹ iákich záwždy vzywa przykroŹci/ Waży fie gárdlá/ guzow/ y dziwnych trudnoŹci

RejWiz 21, 89v, 90; *Pátrz iákie roftą s fwey woley przygody/ Guzy/ zła fławá/ y rozliczne fzkody. RejZwierc* [213]v, 23, 165, 228; *A gdzież więcey fwarow/ guzow/ ran/ ochromienia/ zábijánia/ przytrefia się iáko w kárczmách? ModrzBaz* 36v, 52.

W charakterystycznych połączeniach: guzow nadziewać się, ujść, ważyć się; guzy wygrać, zadawać; na guzy udać się; w guzy przyprawować; przed guzem uskakować; guzy na grzbiecie, na łbie, na szyi.

Zwroty: »guzu dojechać« (2): RejWiz 130; *Serce ftraźliwe á czegoż dowiedzye/ Y fławę tráci y guzu doiedzye. RejZwierc* [213].

»guzu dostać« (1): *Poydę przedfye yákoby nyebacząc/ ábych guzu nyedoftał KromRozm I A3.*

»guzu dowieść« (2): *Gdyż więc káżda fwawola wnet guzu dowiedzye. RejWiz* 144; *RejZwierc* 220v.

»na guz(y) gonić« = *mendicare sibi malum Cn* (3): *GliczKsiąz* L8v; *że fie z nítkim nie wádzą/ áni ná guz złościámi fwoimi/ y fwowoleńftwy gonią CzechRozm* 112v; *RybGęśli* B2v.

»na guz jechać« [*szuk zmienny*] (2); *Iede ná gus yak nagody RejKup* t7v; *RejWiz* 136v.

»guza szukać« (1): *tákte wyiác trzebá y té/ którzyby [...] fámi w kárczmie guzá fzukáli [qui... lites quaerent JanStat* 237]/ *y byliby przeświádczeni/ że fámi zwádę zaczęli SarnStat* 215.

»zálawiać na guzy« (1): *Iákoby kołnierz winien/ álbo plóderuzy/ Gdy kto źle fye fprawuiąc/ zálawia ná guzy. PudłFr* 53.

Szeregi: »guzy albo francuzy« (1): A ták tákie dobrodzieyftwá wzaiemne bywáią/ y wzaiemne też guzy álbo fráncuzy s tego dobrodzieyftwá roftą. RejZwierc 101v.

»zwada i guzy« (1): *Bo opilftwo bez zwády y guzow rzadko bywa. PowodPr* 72.

2. Naturalna wypukłość; tumor Mącz; tuber Cn (5) : *Ale będzieli [nos] miał wefrzodku guz podniefiony, vknzuie [!] człowika wípanięgo GlabGad* N7v; *Tubera bina in dorso habent cameli, Wielbłądowie ná grzbiecie máyá dwá guzy. Mącz* 467c; *które lafki máią być chędogo wftrugáné/ áby po nich nie były guzy. Strum* B2v.

Przysłowie: A iáko ftára przypowieść/ iż pilnemu fłudze zówždy rofcie guz ná brzuchu/ á leniwemu ná grzbiecie. RejZwierc 26, 222.

3. Człowiek bardzo małego wzrostu, karzeł; nanus, pumil(i)o, pumilus, salicippiurn, salaputium Cn (1) : *TERaz fłyżę Zorawie iuz lećieć precz máią/ Rádziłbych vsiąc guźie/ że cię nie poznáią. PudłFr* 37.

Synonimy: 1. gruczoł, gruwastka, gruzła, sadzel, wrzod; 2. garb; 3. karzeł, pieniek, piędzimęzyk.